

ปีเถาะ นพศก (พ.ศ. ๒๓๗๖) ฝนตกน้ำท่วม
“.....”จนท้องนาของราษฎรทำนามิได้ผลรับประ
ทานเลย ราษฎรได้รับความเดือดร้อนในการที่ไม่มี
อาหารรับประทาน ถึงแก่ล้มตายกลางถนน ท้อพยพ
ครอบครัวไปอยู่เมืองอื่นก็มาก...พระยาสงขลารีบเข้า
ไปกรุงเทพฯ นำความที่ราษฎรได้รับความเดือดร้อนไม่มี
อาหารรับประทานขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๓ ทรงทราบฝ่าละอองธุลี
พระบาทแล้ว ขอรับพระราชทานซื้อข้าวสารออกมาแจก
จานราษฎรในเมืองสงขลา ๑,๐๐๐ เกวียน ทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานยกภาษีข้าวสารให้แก่
พระยาสงขลา พระยาสงขลากราบบังคมลาออกมา
ถึงเมืองสงขลาในเดือน ๒ ปีมะโรง...(พงศาวดารเมือง
สงขลา)

ภัย น้ำท่วม

พื้นที่เกือบทุกภูมิภาคของ
ประเทศไทยได้เผชิญกับปัญหาอุทก
ภัยมาเป็นเวลาช้านาน ในระยะหลัง
มักก่อให้เกิดความเสียหายรุนแรง
มากขึ้น โดยเฉพาะเหตุการณ์แผ่นดิน
ถล่มและอุทกภัยระหว่างวันที่ ๑๙-
๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๑ ในท้องที่
จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัด
สุราษฎร์ธานี และอีกหลายท้องที่ใน
ภาคใต้นั้น ได้ก่อให้เกิดความเสี
หายครั้งร้ายแรง คณะทำงานศึกษา

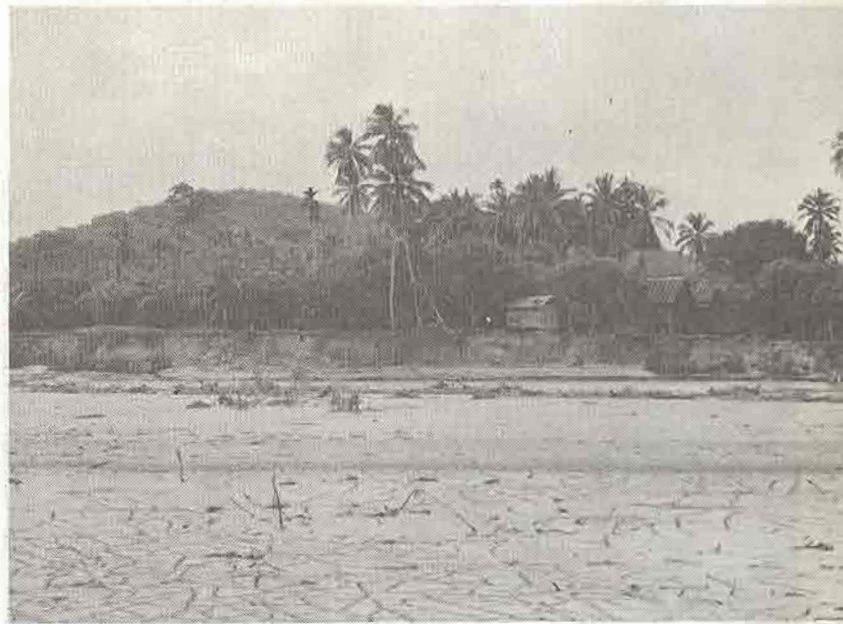
ผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อมจากการเกิดอุทกภัย
ในภาคใต้รายงานว่า มีผู้เสียชีวิตถึง
๓๗๔ คน สูญหาย ๗๔ คน บาด
เจ็บ ๒,๐๒๒ คน ทรัพย์สินเสียหาย
คิดเป็นมูลค่ากว่า ๖,๐๐๐ ล้านบาท
รวมผู้ประสบภัยครั้งนี้ประมาณ
๒๙๐,๐๐๐ ครอบครัว นอกจากนั้น
ยังมีผลกระทบต่อสภาพความเป็น
อยู่ การประกอบอาชีพ ภาวะจิตใจที่
เป็นผลมาจากความสูญเสีย ภาพ

กับแนวโน้ม การเกิดอุทกภัย

ครองชัย หัตถดา เผนวิชาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ของเหตุการณ์ดังกล่าวยังอยู่ในความทรงจำของผู้รอดชีวิตจากการประสบภัย ตลอดจนผู้ที่ได้เห็นภาพเหตุการณ์ในครั้งนั้น ความจริงก่อนหน้าที่จะเกิดอุทกภัยร้ายแรงกับภาคใต้ ในระยะ ๕ เดือนแรกของฤดูฝนปี ๒๕๓๑ ได้เกิดอุทกภัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางมาก่อนแล้ว โดยมีผู้เสียชีวิตถึง ๓๔ คน ราษฎรเดือดร้อนกว่า ๑๓๐,๐๐๐ ครอบครัว ทรัพย์สินเสียหายกว่า ๘๐ ล้านบาท แต่ครั้งนั้นไม่มีกรณีแผ่นดินถล่มและไม่ได้เป็นที่สนใจอย่างกว้างขวางเช่นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในภาคใต้

ภายหลังเกิดเหตุการณ์ในภาคใต้แล้ว คณะทำงานหลายฝ่ายได้ศึกษาสภาพการณ์ของความเสียหาย สาเหตุและแนวทางฟื้นฟู ต่างก็ให้ความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ หลากหลายเท่าที่จะศึกษาวิเคราะห์กันได้ในช่วงเวลาดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ต่างก็เห็นพ้องกันว่าฝนที่ตกหนักมากติดต่อกันหลายวันเป็นปัจจัยสำคัญของการเกิดอุทกภัยและความเสียหายในครั้งนี เมื่อเปรียบเทียบกับครั้งก่อนๆ อุทกภัยครั้งนี้รุนแรงกว่ามาก นอกจากนั้นยังเกิดแผ่นดินถล่ม กระแสน้ำพัดพาเอาหิน ดิน ทรายและก้อนไม้ถล่มตามลงมาเป็นจำนวนมาก ข้อมูลของกรมอุตุนิยมวิทยาชี้ให้เห็นว่าเพียงวันที่ ๒๑-๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๓๑ ที่สถานีตรวจอากาศนครศรีธรรมราช ปริมาณฝนที่ตกมีถึง ๖๗๔.๖ มม. ซึ่งสูงกว่าปริมาณฝนเฉลี่ยที่ตกในเดือนพฤศจิกายนทั้งเดือนรวมกัน

เฉพาะวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน เพียงวันเดียว ฝนตกถึง ๔๔๗.๘ มม. กรณีการเกิดอุทกภัยนั้น ศาสตราจารย์ ดร.ปริญญา นุตาลัย แห่งสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย ได้รายงานไว้ว่าพื้นที่เหล่านี้จะเกิดน้ำท่วมทุกครั้งเมื่อฝนตกมากกว่า ๑๖๐ มม. ภายใน ๒๔ ชั่วโมง และเมื่อปริมาณฝนตกถึง ๒๖๐ มม. ขึ้นไปใน ๒๔ ชั่วโมง จะเกิดแผ่นดินถล่มและโคลนท่วมได้ในหลายพื้นที่ ดังนั้นการที่มีฝนตกหนัก จึงเป็นสาเหตุสำคัญของน้ำท่วมและแผ่นดินถล่ม

อย่างไรก็ตาม ปริมาณฝนที่ตกหนักเช่นนี้ ได้เกิดขึ้นในบริเวณอื่นๆ และเคยเกิดขึ้นมาแล้วในอดีต ตัวอย่างเช่น ปริมาณฝนสูงสุดในรอบ ๒๔ ชั่วโมง ระหว่างวันที่ ๑๙-๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๑ ที่สถานีตรวจอากาศเกาะสมุย วัดได้ ๔๖๔ มม. ที่สถานีตรวจอากาศเขียร์ใหญ่

วัดได้ ๕๒๑ มม. และที่สถานีตรวจอากาศยะลา วัดได้ ๕๐๙ มม. และเมื่อพิจารณาปริมาณฝนในอดีตของนครศรีธรรมราชปี ๒๕๑๘, ๒๕๑๙ และจังหวัดสุราษฎร์ธานี ปี ๒๕๐๑, ๒๕๐๗ และ ๒๕๑๘ ก็มีฝนตกปริมาณใกล้เคียงกัน เป็นที่น่าสังเกตว่าแผ่นดินถล่มไม่ได้เกิดขึ้นทั่วไป หากแต่เกิดขึ้นในบางบริเวณที่มีความลาดชันสูง สภาพทางธรณีวิทยาที่มีการผุพังของหิน มีรอยเลื่อนหรือแนวต่อของชั้นหินที่ไม่แข็งแรง บางบริเวณปกคลุมด้วยหินผุหรือดินที่เกาะกันอยู่อย่างหลวมๆ และมีการเปลี่ยนแปลงสภาพป่าและสภาพการใช้ที่ดิน ความลาดชันของไหล่เขา บริเวณที่เกิดแผ่นดินถล่มอยู่ระหว่าง ๒๕ องศา ถึง มากกว่า ๖๐ องศา ภูเขาส่วนใหญ่เป็นหินแกรนิต รองลงมาได้แก่ หินทรายและหินดินดาน บริเวณไหล่เขามีหินชั้นผุ

และขึ้นดินหนาไม่เกิน ๓ เมตร ชั้นหินส่วนใหญ่มีรอยแยกอยู่มากและหลายทิศทาง ลึกลงไปจากผิวดินจึงมักมีหินก้อนขนาดใหญ่ปะปนอยู่ในชั้นดินมาก เมื่อเกิดแผ่นดินถล่มจึงถูกพัดพาลงสู่เบื้องล่างตามแนวหุบเขาและร่องน้ำพร้อมกับต้นไม้ที่ถูกโค่นล้มเป็นจำนวนมาก

สภาพของไหล่เขาที่มีแผ่นดินถล่มมีทั้งบริเวณที่เป็นป่าธรรมชาติ ป่าถูกทำลายและบริเวณที่ใช้ปลูกพืชไร่ ไม้ผลและสวนยางพารา โดยเฉพาะพื้นที่ปลูกยางพาราที่มีอายุ ๑-๓ ปี และบริเวณที่เป็นสวนผลไม้บนที่ลาดชันจะเกิดแผ่นดินถล่มมากที่สุด ส่วนบริเวณที่มีสภาพเป็นป่าธรรมชาติที่อยู่ในพื้นที่สูงชันบางแห่งมีการเลื่อนไหลของชั้นดินเป็นแนวแคบๆ และเป็นชั้นบางๆ ตามแนวหินแข็งที่รองรับอยู่ ในบริเวณที่มีความลาดชันสูงพบว่า มักจะมีร่อง

รอยของการพังทลายของไหล่เขาก่อนหน้านี้แล้ว บริเวณที่เปลี่ยนสภาพจากป่าธรรมชาติมาเป็นพื้นที่เกษตร ทำให้ไหล่เขามีความมั่นคงลดลง โดยเฉพาะกรณีสวนยางระบบรากไม่สามารถยึดดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อฝนตกหนักจะเป็นสาเหตุให้เกิดแผ่นดินถล่มได้ง่ายแม้เป็นบริเวณที่มีความลาดชันไม่มากนักโดยเปรียบเทียบกับบริเวณใกล้เคียงที่มีความลาดชันเท่ากันแต่ยังมีสภาพป่าธรรมชาติปกคลุมนั้น ไม่มีแผ่นดินถล่มเกิดขึ้นแต่อย่างใด

หากมองในแง่ของแผ่นดินถล่มแล้ว จะพบว่าบริเวณภูเขาสูงๆ และหุบเขามีสภาพของแผ่นดินถล่มที่เคยเกิดขึ้นในอดีต จะสังเกตได้จากบริเวณหน้าผาและเชิงเขานอกจากนั้นบริเวณต้นน้ำลำธารหลายแห่งก็มักพบหินก้อนขนาดใหญ่กระจัดกระจายเป็นหลักฐานมากมาย

แม้แต่บริเวณบ้านคีรีวงยังพบว่าในการขุดบ่อน้ำที่ระดับความลึก ๘ เมตร ได้พบเศษภาชนะ ถ้วยชามและถ่านถุกเศษดิน หินทับถมอยู่แสดงถึงการพังทลายของภูเขาในอดีตและถูกพัดพามาทับถมในบริเวณหมู่บ้านคีรีวงมาก่อนหน้านี้แล้ว นอกจากนั้นเมื่อ ๕ ปีที่แล้ว ในวันที่ ๕ และ ๖ มกราคม ๒๕๑๘ ได้เกิดฝนตกหนัก ในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่อำเภอรัตนพิบูลย์ ได้เกิดภูเขาถล่มทับ ๑๐ ลูก เป็นระยะทางรวมเกือบ ๑๐ กิโลเมตร ก้อนหินโคลนและต้นไม้ได้ไหลมาทับกระแสน้ำซึ่งมีระดับสูงกว่าปกติประมาณ ๔ เมตร ปะทะบ้านเรือนพังพินาศ มีผู้เสียชีวิตรวม ๖๐ คน

เมื่อภาคใต้เข้าสู่ฤดูฝน จึงมักมีคำถามเสมอว่า อุทกภัยและแผ่นดินถล่มจะเกิดขึ้นอีกหรือไม่แท้จริงแล้วยังไม่มีผู้ใดหรือสาขาวิชาใดทำนายเหตุการณ์เช่นนั้นได้ จึงทำได้เพียงแต่การคาดหมายจากข้อมูลที่ได้เกิดขึ้นแล้ว กล่าวคือบริเวณใดที่มีสภาพทางกายภาพเหมือนหรือคล้ายคลึงกับหุบเขาคลองกระทูน หุบเขาคลองห้วยโก หุบเขาคลองท่าดีและที่อื่นๆ ที่ได้เกิดแผ่นดินถล่มมาแล้ว หากมีฝนหนักติดต่อกันหลายวัน โอกาสที่จะเกิดแผ่นดินถล่มมีอย่างแน่นอน ในบริเวณที่เคยเกิดแผ่นดินถล่มมาใหม่ๆ อาจจะมีการพังทลายอย่างรุนแรงได้อีก โดยที่ปริมาณฝนไม่จำเป็นต้องมากเท่าครั้งก่อน ทั้งนี้เนื่องจากเศษดิน หิน และซากไม้ที่ถูกพัดพามานั้นส่วนใหญ่กองทับ

ถมกันอยู่อย่างหลวม ๆ

การป้องกันแก้ไขปัญหาอุทกภัยและแผ่นดินถล่มที่อาจจะเกิดขึ้นได้อีก นอกจากมาตรการช่วยเหลือทั้งในระยะสั้นและระยะยาวที่ได้ดำเนินการโดยรัฐบาลและองค์กรต่าง ๆ อยู่แล้วนั้น การหลีกเลี่ยงการตั้งถิ่นฐานและใช้พื้นที่ในบริเวณที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัยรุนแรงและแผ่นดินถล่มนับเป็นมาตรการเบื้องต้นที่จะป้องกันความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของราษฎร บริเวณดังกล่าวได้แก่พื้นที่ที่เป็นหุบเขาแคบและสูงชัน จะมีการเสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วมและแผ่นดินถล่มสูงไม่ควรมีตั้งบ้านเรือน บริเวณที่เป็นที่ราบเชิงเขาและเป็นตะกอนน้ำพารูปพัดหรือตรงปากทางน้ำที่ไหลลงมาจากหุบเขา ควรเลือกบริเวณที่เป็นที่ดอนหรืออยู่ห่างจากแนวทางน้ำ บริเวณที่เป็นคิ่งน้ำและทางน้ำโค้งตัว จะมีอัตราการเสี่ยงสูงต่ออันตรายที่เกิดจากทางน้ำเซาะพัง ส่วนบริเวณที่เป็นราบลุ่มริมน้ำและที่ราบชายฝั่งทะเล ในบางบริเวณจะมีน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี

ถึงกระนั้น ในทางปฏิบัติอาจจะหลีกเลี่ยงบริเวณที่เสี่ยงดังกล่าวได้ยาก ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่นบริเวณเหล่านั้นมักเป็นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกและตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน บางครัวเรือน อาจเนื่องด้วยเหตุผลที่มีที่ดินจำกัด จำเป็นต้องอยู่อาศัยต่อไป โดยเฉพาะเหตุผลสำคัญได้แก่การเข้าครอบครองที่ดินในบริเวณที่ยังรกร้างว่างเปล่า ซึ่งอาจเป็นที่ดิน

ป่าสงวนหรือที่ดินของรัฐที่ยังไม่ได้ออกเอกสารสิทธิ์ใด ๆ ให้แก่ราษฎร โดยผู้เข้าครอบครองถือว่าที่ดินเหล่านั้น "ยังไม่มีเจ้าของ" ด้วยเหตุนี้ถึงแม้จะเป็นที่สูงชัน หรืออยู่ในหุบเขาลึกสักปานใด ต่างก็มีผู้เข้าจับจองเมื่อเข้าจับจองแล้วก็ต้องแสดงความเป็นเจ้าของด้วยการแผ้วถางป่าและปลูกพืชต่าง ๆ ตามแต่ละท้องถื่น บางรายก็ไปบุกเบิกที่แห่งใหม่ต่อไปเรื่อย ๆ สภาพเช่นนี้ได้เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานพร้อมกับการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ ปัจจุบันจึงยังคงพบเห็น

สภาพภูเขาที่กำลังถูกแผ้วถางป่าและพบเห็นสวนยางใหม่ ๆ บนไหล่เขาสูงชันได้ทั่วไป เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว แผ่นดินถล่มและอุทกภัยรุนแรงจะยังคงเกิดขึ้นได้อีกต่อไป トラบได้ที่ระบบและวิธีการบริหารทรัพยากรของชาติเป็นไปอย่างไร้ผลและได้ละเลยความสำคัญของการสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาทรัพยากรของชาติอย่างจริงจัง ●

